

OP EEN LEUKE MANIER OUD WORDEN IN STUDENTENHUIS VOOR OUDEREN Waar professionals vrijwilligers ondersteunen...

Utrecht, januari 2008

Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg

Yvonne Witter

Het nieuwe concept 'Thuishuis', een woonvorm voor eenzame ouderen, staat op het punt om door te breken. Zes initiatieven in het land bevinden zich in een vergevorderd stadium. Zou een 'Thuishuis' een woonvorm zijn die soelaas kan bieden aan eenzame ouderen?

Wat is een Thuishuis?

"Het is eigenlijk een soort studentenhuis voor ouderen. Niks moet, alles mag. Op een leuke manier oud worden." Zo omschrijft Jan Ruyten, directeur van organisatie Thuis in Welzijn te Woerden het concept 'Thuishuis'. Een Thuishuis is een huis waar ouderen met een smalle beurs samen met leeftijdgenoten zelfstandig kunnen wonen. Vrijwilligers ondersteunen hen waar gewenst. Het huis is bij uitstek gericht op ouderen die niet in eenzaamheid willen wonen, maar wel waarde hechten aan privacy. Vrijwilligers runnen het huis. Zij zorgen onder andere voor aandacht voor de ouderen. Professionals zijn er ter ondersteuning van hulp van familie en vrijwilligers. Het Thuishuis draait om participatie van mensen, zowel van de oudere bewoners als van de vrijwilligers en past daarmee binnen de doelstelling van de Wmo. Ook zijn buurtbewoners welkom, hetgeen aansluit bij de doelstelling van de Wmo om sociale samenhang en leefbaarheid in buurten te vergroten. "Het gaat erom dat mensen die dreigen te vereenzamen of vereenzaming willen voorkomen samen kunnen wonen in een kleinschalige setting. De vijf tot zeven ouderen delen de voordeur, maar hebben voldoende eigen ruimte. Activiteiten vinden plaats als bewoners dit willen. Er is een ideaal van gezamenlijk eten, maar natuurlijk alleen als mensen het willen", aldus Jan Ruyten, bedenker van dit concept. Het streven is naar een leefruimte van 80-100 m² per persoon, een gezamenlijke keuken, hobbyruimte en logeerkamer(s).

Hoe staat het ervoor?

Op drie plekken is al een haalbaarheidsonderzoek gedaan, namelijk in Eindhoven, Boxmeer en in Amsterdam. In Eindhoven is een groep van 19 vrijwilligers opgeleid en al outreachend actief in de buurt. Er zijn op diverse andere plekken in het land ook concrete initiatieven, zoals in Nieuwerkerk a/d IJssel, Amsterdam Zuidoost, Cuijk, Lith, Woerden en Ronde Venen. Deze initiatieven lopen, twee zijn in voorbereiding. Nog nergens is een huis open, maar de eerste opening staat voor de deur.

Oplossing voor eenzaamheid?

Eenzaamheid komt veelvuldig voor onder zelfstandig wonende ouderen. Het aantal eenzame ouderen groeit in ons land (zie kader). Kan een Thuishuis soelaas bieden voor eenzame ouderen? "Wij kwamen achter grote eenzaamheid in de wijk Kronenhoef, één van de 16 buurten van stadsdeel Woensel-Zuid te Eindhoven. Eenzaamheid komt veel voor", vertelt Jacques van der Meer, voorzitter van stichting Thuishuis in Eindhoven. Dat bleek ook uit het haalbaarheidsonderzoek dat gedaan is in de buurt. Mensen gaven aan behoefte te hebben aan een andere woonvorm waarbij ze activiteiten kunnen ondernemen en samen oud kunnen worden. Maar bereikt dit concept de groep écht eenzame mensen wel? "Sommige eenzame ouderen bereiken andere organisaties ook niet of nauwelijks. Dat houdt je altijd. Onze vrijwilligers komen in ieder geval bij veel mensen binnen die nog nooit eerder hulpverleners over de vloer hebben gehad. Dat is een eerste stap", zegt Jacques van der Meer.

De vrijwilligers die voor de Thuishuizen actief zijn, werken 'outreachend'. De vrijwilligers leggen verbindingen tussen bestaande initiatieven van bijvoorbeeld welzijnsactiviteiten voor ouderen. Ze luisteren naar de behoeften van de ouderen en ondersteunen eenzame ouderen met het ondernemen van activiteiten. Zo krijgen ze ook zicht op potentiële bewoners voor een Thuishuis. Zij krijgen veel signalen binnen rond de behoefte aan voorzieningen op het gebied van wonen, zorg en welzijn. Deze signalen geven zij af aan hun coördinator, die dat doorgeeft aan relevante organisaties die daar hun voordeel mee kunnen doen.

Aantal eenzame ouderen in Nederland groeit

In Nederland zijn er 736.000 mensen van 65 jaar en ouder die zich eenzaam voelen. Dat is ongeveer 32% van de 65-plussers, 4% geeft aan zich uiterst eenzaam te voelen (92.000 mensen). Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau woont ongeveer 40% van de 65-plussers alleen en van alle 75-plussers ongeveer 55% (SCP Rapportage Ouderen 2006). Volgens prognoses van Vilans en het Centraal Planbureau zijn er in 2010 zo'n 1,5 miljoen eenzame ouderen, waarvan er meer dan 310.000 extreem eenzaam zijn.

Betrokkenheid van woningcorporaties en zorgorganisaties

Het Thuishuis biedt voordelen voor betrokken partijen. Ouderen kunnen langer in een vertrouwde omgeving blijven en zullen minder een beroep doen op hulp- en dienstverlening van zorg- en welzijnsorganisaties. Terwijl die wel een ondersteunende taak kunnen vervullen. Voor woningcorporaties is het een kans om maatschappelijk te ondernemen. Investeren in dergelijke projecten levert een bijdrage aan de leefbaarheid van buurten. Maar woningcorporaties moeten wel durven te investeren. Zij kopen in principe een pand en verhuren dan het huis. "We hadden er in de krant al over gelezen en na een gesprek met Ruyten waren we erg enthousiast. Het past namelijk goed binnen de activiteiten die wij als corporatie op dit moment ontplooiën rond leefbaarheid, rond wonen, zorg en welzijn. Toen we van het Thuishuis hoorde, dachten we: dit is dé ultieme kans om outreachend te werken", aldus Eric Schlangen van woningcorporatie Woonmaatschappij Maasland actief in Noordoost Brabant en Noord Limburg.

Gemeenten hebben belang bij het project doordat het een appél doet op burgerparticipatie, een activiteit die de gemeente binnen de Wmo moet stimuleren. "Ik ben enthousiast over dit project, omdat het initiatief is genomen door de mensen zelf. Het is geweldig dat een groep burgers bewust kiest zich in te zetten voor een Thuishuis", vertelt Hans-Martin Don, wethouder van Maatschappelijke Zorg te Eindhoven.

"Wij vinden dit concept passen in een keuzepalet voor mensen. Mensen moeten naast een intramurale voorziening ook uit alternatieve woonvormen kunnen kiezen. Een Thuishuis is één van de mogelijkheden, juist in een stad waar de eenzaamheidsproblematiek groot is, vooral onder oudere migranten", vertelt Piet Pellikaan, regiodirecteur Osiragroep, een grote zorgorganisatie in Amsterdam die zich inzet om een Thuishuis te realiseren. Bijzonder is het plan van de Osiragroep om jongeren in te zetten als vrijwilligers bij het Thuishuis, speciaal voor oudere migranten. De jongeren kunnen op termijn doorstromen naar een reguliere baan in de zorg. In Eindhoven is Zorgorganisatie Zuidzorg zijdelings betrokken bij het Thuishuis. Zuidzorg adviseert de stichting Thuishuis Eindhoven over vrijwilligersmanagement, beantwoordt vragen van vrijwilligers, kan desgewenst coachen. Het Thuishuis past goed binnen de filosofie van deze Brabantse zorgorganisatie om mensen zo lang mogelijk de regie over het eigen leven te laten leiden.

Geen Abbeyfieldhuis of bijna-thuishuis

"Het lijkt een beetje op de Abbeyfieldhuizen, die in de jaren vijftig in Groot-Britannië zijn ontstaan en tot op heden onderdak bieden aan alleenstaande, steunbehoevende ouderen. Thuishuizen zijn veel ruimer qua m² en kleinschaliger dan de Abbeyfieldhuizen. Bovendien kunnen vrijwilligers de huizen, hetgeen bij Abbeyfield niet zo is. Het streven is dat mensen er kunnen blijven wonen tot het einde", aldus Jan Ruyten. Het Thuishuis moet ook niet verward worden met de 'bijna-thuishuizen', waar Ruyten ook aan de wieg stond. De 'bijna-thuishuizen' bestaan al 20 jaar en daar verblijven terminaal zieke mensen die niet thuis kunnen of willen sterven. Wat wel overeenkomstig is met de Thuishuizen is dat ook bij de bijna-thuishuizen vrijwilligers de scepter zwaaien. Er zijn inmiddels tussen de 60 en 70 'bijna-thuishuizen' in ons land.

Adders onder het gras

Wat zijn mogelijke knelpunten voor de realisatie van een Thuishuis?

- Een knelpunt is of er wel voldoende behoefte bestaat aan dergelijke initiatieven. De meningen hierover zijn verdeeld. Eric Schlangen van de corporatie Woonmaatschappij Maasland denkt dat er belangstelling voor bestaat. Wim Raaymakers, van zorgorganisatie Zuidzorg, vraagt zich af of het werkelijk een vraaggestuurde oplossing is of dat het voorkomt uit idealisme van een aantal personen. Is er echt behoefte aan? En hij heeft wat vrees bij de praktische

uitwerking. Het draait op vrijwilligers, hetgeen het geheel kwetsbaar maakt. Volgens wethouder Don zal dit wel meevallen, omdat er in Eindhoven al een groep enthousiaste burgers is en zelfs de eerste klanten voor het huis al gevonden zijn. Van de eenzame mensen in Eindhoven heeft 12% aangegeven in een Thuishuis te willen wonen, blijkt uit recent onderzoek van de GGD¹.

- Een haalbaarheidsonderzoek kan inzicht geven in de behoefte.
- Een volgend knelpunt kan de toelating zijn. Wie bepaalt wie in het huis komt? In principe zijn dat de bewoners en de vrijwilligers. Ervaringen van woongroepen, bijvoorbeeld bij corporatie Woonmaatschappij Maasland, tonen dat dit punt vaak moeilijkheden kan opleveren.
- Stagnatie komt tot nu toe vooral door problemen met het vinden van een geschikt gebouw (minimaal 450-500 m²). Dat het vinden van een locatie een ander groot knelpunt is, daar is iedereen het over eens. Woonmaatschappij Maasland worstelt tevens met de vraag of het Thuishuis in een nieuw pand of in een bestaand pand kan komen. "Het probleem van het opkopen van een bestaand pand, is dat je dan flinke verbouwkosten hebt. En dat je toch met een erfenis van het pand zit. Je kunt niet altijd alles veranderen. Dan krijg je het nooit zoals je het écht hebben wilt. Maar een oud pand heeft wel uitstraling en een plek in de kern", vertelt Schlangen.

Wat zijn leerzame lessen?

De corporatie in Maasland heeft vier wijze lessen in het verleden opgedaan die nu van toepassing zijn op toekomstige thuishuizen. De eerste les is het belang van het vinden van een eenvoudig aan te passen gebouw. Mocht het project niet slagen, dan kan de corporatie makkelijk een nieuwe bestemming vinden. Een tweede les, afkomstig uit ervaringen met eerdere projecten voor groepswonen voor bijzondere doelgroepen, is dat een corporatie niet te gespecialiseerd moet bouwen. Een derde les is het advies om ruim te bouwen. Tot slot is de les om goed na te denken over het soort huurcontract dat je aangaat. Sluit je een contract met een stichting? Of met de individuele bewoner? Of met een zorgorganisatie? Die vragen moeten van tevoren goed bestudeerd worden met alle voor- en nadelen.

Geld speelt (g)een rol

De kosten zijn minimaal 20.000 euro per jaar. De uren van een coördinator, indien het een betaalde kracht is, de opleiding voor vrijwilligers en de ondersteuning van vrijwilligers, zoals het organiseren van intervisiebijeenkomsten zijn daarmee wel bekostigd. Externe financiering is nodig. De huidige initiatieven hebben de kosten kunnen onderbrengen bij de woningcorporatie en de gemeente. Een woningcorporatie kan bijvoorbeeld de gemeenschappelijke ruimte bekostigen. "We zoeken allerhande allianties", vertelt Jacques van der Meer van stichting Thuishuis Eindhoven. "Misschien ook met domotica-instanties die technische hulpmiddelen kunnen installeren in het huis. Zo moet je steeds verder kijken. Dat kan een hoop ideeën opleveren en wellicht ook financiële middelen", aldus van der Meer.

Wie niet waagt...

Of dit nieuwe concept daadwerkelijk gaat slagen, is nog koffiedik kijken. De voortekenen zijn gunstig. Het past binnen de Wmo, binnen de tijdsgeest van actieve burgerparticipatie en ook binnen de trend van nieuwe woonvormen. Er is behoefte aan alternatieven voor thuis of in een instelling wonen. Een Thuishuis is een mogelijk alternatief. Organisaties die de handen ineenslaan en met het Thuishuis beginnen, kunnen rekenen op groot enthousiasme van buurtbewoners. "Dat is de ervaring tot nu toe. Voor iedereen is het project spannend", zegt initiatiefnemer Jan Ruyten. "Maar als je niet probeert, weet je ook niets. Als je geen fouten durft te maken, kun je ook niets leren." "Je moet het experiment aangaan", vindt Eric Schlangen van Woonmaatschappij Maasland. "Het kan een proeftuin zijn voor een nieuwe woonvorm, voor mensen die gezamenlijk een huishouden en activiteiten willen delen", aldus Wim Raaymakers van Zuidzorg. "En, de aanhouder wint!", vindt de Eindhovense wethouder Don. "Als je niet experimenteert, gebeurt er niks", meent Piet Pellikaan van de Osiragroep. Op de vraag of Jacques van der Meer van stichting Thuishuis Eindhoven er zelf zou willen wonen, antwoordt hij: "Nu niet, want ik heb nog een partner en sta volop in het leven. Maar in de toekomst sluit ik het niet uit. Als er dan nog plek is, want ik weet zeker dat als we het huis hebben, het meteen vol komt. En blijft."

¹ Bron: GGD gezondheidsatlas, "Eenzaamheid", Infokaart Ouderenmonitor 65 jaar en ouder 2006. GGD Zuidoost Brabant en GGD Eindhoven, december 2007. www.gezondheidsatlas.nl.

Van idee tot opening

Een Thuishuisproject kan snel starten. Het haalbaarheidsonderzoek heeft een looptijd van maximaal drie maanden, de scholing duurt 1,5 maand en daarna kan het project starten. Het proces van het oprichten van een Thuishuis, dus van idee tot opening bevat drie fases. De eerste fase behelst het doen van een richtinggevend haalbaarheidsonderzoek. De inventarisatie geeft zicht op de potentiële draagkracht en het draagvlak bij alle relevante partijen. In deze fase is het van belang om een groepje enthousiastelingen te verzamelen dat dienst doet als 'informele burgermeesters' in de wijk. Dit groepje richt een stichting op, zoals in Eindhoven waar de stichting Thuishuis actief is. Of maakt onderdeel uit van een 'vrijwilligerspoot' bij een woningcorporatie. Het gaat erom dat er een formele constructie komt van waaruit het groepje activiteiten kan ontplooiën. Dan is het zaak de resultaten van het onderzoek vast te leggen in een rapport, onder meer voor het verkrijgen van fondsen.

Bij fase twee draait het om het inrichten van de projectorganisatie. Verder is het in deze fase de bedoeling om samenwerkingsovereenkomsten op te stellen bij de partijen die eerder toezeggingen hebben gedaan. De derde fase is de implementatiefase. Het beleid van de vrijwilligersorganisatie wordt vastgelegd in een beleidsplan. Gedurende deze fase krijgen de vrijwilligers een opleiding van vijf dagdelen, verspreid over vijf weken. Zij gaan daarna naar mensen die niet alleen willen zijn en/of dreigen te vereenzamen, gericht op het ondersteunen van eigen behoefte gericht op zelfredzaamheid. Daarbij komt men onder andere potentiële bewoners voor het Thuishuis tegen. Er wordt een (deels) betaalde coördinator aangesteld. Zes maanden voordat het pand opgeleverd wordt, gaan de vrijwilligers echt de bewonersgroep samenstellen. Dan kunnen ze de bewoner namelijk een reëel perspectief bieden en niet alleen een vage toezegging doen dat er misschien een Thuishuis komt. Iedere locatie heeft zijn eigen kenmerken en eigen geschiedenis, dus bij ieder project verlopen de fasen op eigen wijze.

Meer informatie over de Thuishuizen:

www.thuisinwelzijn.nl